

Історія Поділля

УДК 94 (477.44) «19/20»: 322.2

О.М. Кримська

ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ ВІННИЦІ - ПОВІТОВОГО МІСТА ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті автор на основі аналізу опублікованих та неопублікованих джерел зробив спробу охарактеризувати землеволодіння повітового міста Вінниця Подільської губернії, через призму його економічного життя.

Ключові слова: місто, землеволодіння, Вінниця, десятина.

Урбанізаційний процес в Україні – складне і багатопланове соціальне явище. В ланцюгу еволюції помітне місце займає Вінниця – повітове місто Подільської губернії. Тогочасному місту відповідав певний соціально-топографічний простір, котрий обмежувався не лише конкретними міськими межами з його кварталами, вулицями, парками, майданами, передмістями і т.д., але й відповідними земельними наділами, що в історіографії отримало поняття «територіальне місто» [51, с. 205] (див. мал. №1. [26, с. 5]). Наукова проблема міських землеволодінь досить складна і багатогранна, була і залишається актуальною, хоча недостатньо вивченою в історіографії. Незважаючи на це, окремі аспекти теми фрагментарно привертали увагу П. Батюшкова, В. Вороніна, В. Гульдмана, А. Дем'яненка, І. Дитятини, М. Петрова, А. Прусевича, М. Орловського, М. Островерхова, с. Саченка, М. Симашкевича, Ю. Сіцинського, Д. Багалія, М. Карачківського, П. Клименка, І. Кравченка, А. Крилова, О. Оглобліна, М. Слабченка, Т. Брянцеву, І. Гуржія, Т. Дерев'янкіна, О. Компан, М. Крикуна, В. Маркіну, Л. Мельника, О. Нестеренка, П. Теличука, А. Філінюка, с. Борисевича, А. Задорожнюка, О. Кузему, Т. Лазанську, В. Левицького, О. Реєнта, та ін [1-6; 8-9; 14-16; 17; 19 -20; 27-43; 45-50; 53-56; 58-62; 66-69]. Останнім часом захищено низку кандидатських дисертацій, у яких розкриті окремі аспекти регулювання земельних відносин у містах і містечках Правобережжя [7; 10-11; 13; 44; 65; 72-73].

Вінниця, одне з найбільших міст Подільської губернії (якщо в губернському місті Кам'янці-Подільському наприкінці ХІХ ст. проживало 35,9 тис., то у Вінниці – 30,6 тис. мешканців [13, с. 38]) входило спочатку до Брацлавської губернії, і було навіть, до влаштування губернського м. Брацлава, місцеперебуванням губернських органів влади. З 1797 р. Вінниця приєднана повітовим містом до Подільської губернії, яким і залишена при остаточному штаті губернії в 1804 р. [31, с. 385; 69, с. 222].

Основним юридичним документом, який регламентував устрій міського управління та землеволодінь аж до початку 70-х рр. ХІХ ст., була «Грамота на права і вигоди містам Російської імперії» 1785 р. , яка поширювалася на Подільські міста та містечка після приєднання Подільської губернії до царської Росії [12, с. 559]. Відповідно до змісту «Грамоти» кожному місту відводилися землі, що роздавалися міським жителям чи передавалися у спадкове володіння з правом викупу, або в оренду, а часто залишалися у громадському користуванні. Грамота законодавчо закріпила недоторканне право мешканців міста на приватну власність, запровадила підконтрольне державі міське управління, яке вибиралося на підставі майнового цензу від шести категорій населення.

Докладніше про правила землеволодіння міст йшлося в «Інструкції межовим губернським канцеляріям і провінційним конторам» від 25 травня 1766 р, дія якої поширювалася паралельно з «Грамотою» на новостворені губернії [3, с. 77]. У цій інструкції передбачалося, що при всіх містах мають бути чітко обмежені їхні землі, а останні - відмежовані від повітових земель для вигонів. За вимогами записки така земля відводилася в усі 4 сторони, починаючи від крайніх міських будівель. Якщо це зробити було неможливо через відсутність, вільних земель (вони знаходилися в приватному володінні, або належали казенним маєткам), то її дозволялося відводити у декількох місцях, або навіть в одному місці. В інших випадках містам надавалося право купувати землю в сусідніх приватних власників. Зокрема, 29 листопада 1799 р. сенатом була затверджена двоверста пропорція вигінної землі містам Подільської губернії приєднаних до Росії від Польщі [57, с. 519]. Слід зауважити, що

Наукові записки

відмежування 2-х верстної і оброчної пропорції землі для міст Подільської губернії проводилося поступово та розтягнулося на тривалий час. Так для повітового міста Вінниці землі були відмежовані аж у 1813 р. [25, с. 40].

На основі архівних джерел з'ясуємо, що відбувся перерозподіл земель між міськими, містечковими, церковними та сільськими землями. Міській владі дозволялося будувати на території міста млини, корчми та трактири здавати їх в оренду і, таким чином, отримувати прибуток.

Зміни в управлінській системі міст правобережних губерній вніс спеціальний указ від 17 січня 1838 р. «Про облаштування міських управ у Волинській і Подільській губерніях» [69, с. 227]. На його підставі в Вінниці були запроваджені міські думи, яким із магістратів передавалися господарські справи а також словесні суди та посади старост. Юридично всіма міськими землями з кінця XVIII і до середини XIX ст. володіли магістрат, а згодом міська Дума, які й видавали дозвіл на користування ними. Впродовж зазначеного періоду вказаним інстанціям доводилося не лише видавати дозвіл на землекористування, а й організувати і проводити судові процеси по відношенню до чиновників, купців, лихварів та інших соціальних станів із міщан, а також поміщиків навколишніх сіл, які самовільно захоплювали міські землі. Прикладом може слугувати довготривала судова тяжба про відмежування міської землі Вінниці від села Пятничан, що належало Грохольському, який самовільно захопив певну частину міської землі [21, с. 28].

У пореформений період було затверджене нове міське положення (16-28 червня 1870 р.) [70, с. 159, 163, 164, 196.]. Землі, які належали місту за планом, перебували у спільній власності всіх його мешканців. Міським думах надавалося право віддавати міські земельні ділянки у користування різних осіб без обмежень. У містах Подільської губернії нове міське положення було введено не одразу а поступово, зокрема у Вінниці лише через 10 років – у лютому 1880 р. [70, с. 159].

Нове міське положення перетворило міські землі на повну колективну власність міської громади з її правом самостійно відчужувати чи купувати землю.

Міські землі у статистичних джерелах було прийнято ділити на дві категорії: ті, що лежали у їх межах і ті, що розташовувалися на околицях [69, с. 224]. Доречно підкреслити, що до земель, які лежали у межах міста Вінниці відносилися: передмістя, старе місто та фільварки (Ведмеже Вухо, Хижинцького, Сокиринцького, Щитоко і Тененок) [22, с. 11; 23, с. 8; 71, с. 25]. До міських земель, які знаходилися на околицях, відносили Вінницькі малі та великі хутори, що розташовувалися на відстані 7 верст від самого міста, й міське поселення с. Тяжилів [3, с. 148; 15, с. 65].

У 1855 р. площа території під старим містом, передмістями м. Вінниці, хуторами малими та великими становила 3 кв. версти, 240000 сажнів землі [22, с. 11]. У 60-х рр. XIX ст. загальна кількість міської землі складала 5836 десятин і 690 сажнів, в тому числі у межах міста – 976 десятин і 600 сажнів, та на околицях - 4860 десятин і 90 сажнів [27, с. 7]. Вінницький фільварок Ведмеже Вухо мав всієї землі: зручної та незручної 1962 десятини і 25 сажнів, спірної 129 десятин і 50 сажнів, а всього - 2091 десятини і 75 сажнів [71, с. 25]. У 1884 р. кількість міської землі залишилася сталою - 5836 десятин, в тому числі орної - 2199 десятин [64, с. 187], така її чисельність залишалася і на початку XX ст. [18, с. 84]

Впродовж всього XIX ст. значна частина міського населення була зайнята землеробством (17.5 %) див таб. №1, 2

Таблиця №1. Землероби міста Вінниці у 1897 р. [52, с. 200]

№ з/п	Народності	Кількість землеробів чоловічої статі	Кількість землеробів жіночої статі
1	Росіяни самостійні	37	4
	Члени їх сімей	37	92
2	Білоруси	2	-
	Члени сімей	-	1
3	Українці	905	245
	Члени сімей	1514	2336
4	Поляки	32	7
	Члени сімей	36	55

Серія: ІСТОРІЯ

5	Чехи	2	2
	Члени сімей	1	-
6	Німці	3	2
	Члени сімей	2	3
7	Євреї	21	-
	Члени сімей	-	12
	Всього	2592	2752
		5344	

Для порівняльної характеристики та визначення питомої ваги чисельності мешканців Вінниці та всіх міст Подільської губернії які були зайняті сільськогосподарським виробництвом, доцільно розглянути наступну таблицю.

Таблиця №2. Землероби міст Подільської губернії 1897 р. [52, с. 6-238]

№ з/п	МІСТО	Кількість землеробів всіх народностей
1	Камянець-Подільський	888
2	Балта	2432
3	Бар	1157
4	Брацлав	1630
5	Вінниця	5344
6	Вербовець	284
7	Гайсин	850
8	Летичів	459
9	Літин	142
10	Могилів	620
11	Нова Ушиця	1430
12	Ольгопіль	3779
13	Проскурів	582
14	Сальниця	2553
15	Стара Ушиця	1983
16	Хмільник	1904
17	Ямпіль	1748
	Всього	27785

Зміст таблиці №1 дає чітку уяву про національний склад та чисельність жителів Вінниці, що займалися сільськогосподарським виробництвом. Цікавим є той факт, що згідно джерельної бази на початку XIX ст. у місті Вінниці нараховувалося лише 3 землероби (євреї) [24, с. 65], а у всіх містах губернії - 451 (також євреї) [25, с. 44]. Та до кінця цього ж століття у місті було вже 5344 землероби різних національностей, а у всіх містах губернії – 27785 (див. таб. №2) Таким чином, майже ¼ частина (19,2%) від усієї чисельності землеробів міст губернії зосереджувалася у Вінниці.

Отже, важливою сферою діяльності міщан було сільськогосподарське виробництво [14, с. 79]. Вони намагалися пристосувати своє господарство до потреб місцевого ринку. Зокрема, на своїх ділянках вирощували городні культури, які частково могли продавати на ринку. Крім того було розвинуте промислове садівництво, фрукти вивозили до Києва, Єлисаветграда, Миколаєва, Одеси та Москви. Продавали, переважно, сушені та в'ялені яблука, груші, сливи. Зокрема тільки у 1897 р. їх було вивезено 27.2 тис пудів [19, с. 61].

Таким чином, на основі аналізу вивчених архівних джерел з'ясовуємо, що у досліджуваній період питання про земельні володіння міста залишалися досить актуальними і турбували не лише міську адміністрацію та власників, але й усіх мешканців, хто мав відношення до них. Міські жителі неодноразово зверталися до адміністрації з проханням рівномірного розподілу земель між мешканцями міст, а також обмежити їхнє насильницьке захоплення феодалами. В результаті генерального розмежування, яке проводилося державними установами у досліджуваній період, частина земель перейшла у користування міста. Правда,

.....
такий захід не призвів до остаточного вирішення проблеми. Боротьба навколо міських земель не припинялася і продовж XIX - початку XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Батюшков П. Н. Подолия. Историческое описание / П. Н. Батюшков. – СПб., 1891. – 100 с.
2. Багалій Д. І. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті. – Т. 1 / Д. І. Багалій. – К.: Державне видавництво України, 1928. – 394 с.
3. Борисевич С.О. Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793-1886): монографія / С. О. Борисевич. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 424 с.
4. Борисевич С.О. До питання вивчення законодавчого регулювання поземельних стосунків євреїв Правобережної України в XIX ст./ С. О. Борисевич // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. -Кам'янець-Подільський, 2001. – Т. 7(9). – С. 294 – 297.
5. Борисевич С.О. Поміщицьке землеволодіння і землекористування на Поділлі (1793-1830) / С. О. Борисевич // УІЖ. – 1992. – №3. – С.84 - 92.
6. Борисевич С.О. Реалізація чиншової реформи 1886 р. в Подільській губернії / С. О. Борисевич // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 78 – 90.
7. Борисевич С.О. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793–1861 рр.: дис. канд. істор. наук: 01.00.07 / Борисевич Сергій Олександрович. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 279.
8. Брянцева Т. П. Характерні риси розвитку міст Поділля у XVIII ст./ Т.П. Брянцева // Вісник Київського університету. – К.: Історичні науки, 1974. – Вип. 16. – С. 98-99.
9. Воронин А. Записки о владельческих городах и местечках Юго-Западного края / А. Воронин. – К.: Тип. Е.Я. Федорова, 1869. – Ч. 1. – 140 с.
10. Горенко Л. М. Еволюція поміщицьких господарств Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Горенко Леся Михайлівна. – Черкаси, 1997. – 171 с.
11. Гордуновський О. М. Поміщицьке господарство Правобережної України в умовах розвитку товарно - грошових відносин у другій половині XIX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Гордуновський Олег Миколайович. – Черкаси, 2000. – 167 с.
12. Грамота на права и выгоды городам Российской империи 23 апреля 1785г.// Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXII. – (1784-1788 гг.). – С.-П.: Типография П Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 22. – №16187.
13. Гуменюк А.О. Міста Правобережної України в другій половині XIX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Гуменюк Анатолій Олексійович. – К., 1992. – 240 с.
14. Гуменюк А.О. Соціальна і національна структура міського населення Правобережної України (друга половина XIX ст.) / А. О. Гуменюк // УІЖ – 1993. – №10. – С.77 – 85.
15. Гульдман В.К. Населенные места Подольской губернии / В.К. Гульдман. – Кам'янець - Подільський: Тип. Подольского губерн. правления, 1893. – 183 с.
16. Гульдман В.К. Поместное землевладение Подольской губернии (Настольно-справочная книжка для землевладельцев и арендаторов) / В. К. Гульдман.- Издание 2-е, исправленное и значительно дополненное. – Каменец - Подольский: Тип. С. П. Киржацкого, Николаевская площадь, д. №5., 1903. – 570 с.
17. Гульдман В.К. Отчет Губернского статистического комитета за 1886 г. / В. К. Гульдман. – Каменец – Подольский, 1888. – 165 с.
18. Історія міст і сіл Української РСР. В 26 – ти т. (Голов. Ред.. колегія: Тронько П. Т. (голова) [та інші]. – К.: 1970 – 1972. – С.84.
19. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні: (з кінця XVIII ст.до 1861 р.) / І.О. Гуржій. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1962. – 207 с.
20. Гуржій І.О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України (першої половини XIX ст.) / І.О. Гуржій. – К.: Держполітвидав УРСР, 1954. – 452 с.;
21. ДАХМО. – Ф. 115. – Оп. 1. – Спр. 831.
22. ДАХМО. – Ф.115. – Оп. 1. – Спр. 218.
23. ДАХМО. – Ф. 115. – Оп.1. – Спр. 59.
24. ДАХМО. – Ф.227. – Оп. 1. – Спр. 519.
25. ДАХМО. – Ф.115. – Оп. 2. – Спр.34.
26. ДАХМО. – Ф.115. – Оп. 2. – Спр.7.
27. Демьяненко А. Статистические сведения о Подольской губернии за 1865 и 1866 годы / А. Демьяненко – Труды Подольского губернского статистического комитета. – Каменец – Подольский: Тип. Губерн. Правления, 1869. – 50 с.
28. Дерев'янкін Т.І. Промисловий переворот на Україні / Т. І. Дерев'янкін. – К.: Наукова думка, 1975. – 279 с.
29. Дитятин И.И. Устройство и управление городов России. – Т. 1: Города России в XVIII столетия / И.И. Дитятин. – СПб.: Тип. П. П. Меркулева, 1875. – 508 с.

30. Дитятин И.И. Руський дореформенный город / И. И. Дитятин // Статьи по истории русского права. – СПб.: Паровая скоропечатня А. Пароховщикова, 1895. – С. 1-32.
31. Задорожнюк А.Б. Адміністративний устрій та правовий статус міст і містечок Поділля наприкінці XVIII – на початку XX ст./ А. Б. Задорожнюк // Матеріали XI Подільської історико-краєзнавчої конференції (до 60- річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників). – Кам'янець - Подільський: Оіюм, 2004. – С. 379 – 390.
32. Задорожнюк А.Б. Промислове виробництво в містах і містечках Подільської губернії кінця XVIII – початку XX ст./ Андрій Задорожнюк, Олександр Реєнт. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 270 с.
33. Задорожнюк А.Б. Ремісничче та фабрично-заводське виробництво в містах і містечках Подільської губернії кінця XVIII – початку XX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Задорожнюк Андрій Борисович. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 240 с.
34. Карачківський М. Опис Поділля з 1819 року В. Рудлицького // Записки історично-філологічного відділу. – Кн. XVII. – К., 1927. – С. 96-111.
35. Клименко П. В. Промисловість і торгівля в Подільській губернії на початку XIX ст./ П.В. Клименко // Ювілейний збірник на пошану академіка Д. І. Багалія. – К., 1927. – С. 1045 – 1058.
36. Кравченко І. Ямпільський маєток наприкінці XVIII та в першій половині XIX ст./ І. Кравченко. – К., 1929. – 91 с.
37. Компан О.С. Міста України в другій половині XVIII ст./ О.С. Компан. – АН УРСР, 1963. – 374 с.
38. Крылов А. Адрес-календарь Подольской губернии / А. Крылов. – Каменец – Подольский: Тип. Подольского губ. Правления, 1904. – 267 с.
39. Крылов А. Населенные места Подольской губернии. - Каменец-Подольский, 1905. – 563 с.
40. Крикун М. Г. Населення Подільського воєводства в першій половині XVIII ст./ М. Г. Крикун // Український історико-географічний збірник. – Вип. 1. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 115-135.
41. Кузема О.Л. Відносини землекористування в Кам'янці-Подільському в першій половині XIX ст./ О.Л. Кузема // Збірник наукових праць за підсумками Другої Міжнародної науково-практичної конференції «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків (14-15 травня 2005 р.)». – Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно - видавничий відділ, 2005. – С. 67–71.
42. Кузема О.Л. Проблема вивчення міст і містечок Правобережної України кінця XVIII – першої половини XIX ст. в історіографії XX ст./ О. Л. Кузема // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2002. – Т. 8 (10). – С. 60 – 67.
43. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т. Лазанська . – К.: Ін-т історії НАН України, 1999. – 282 с.
44. Левицький В. О. Церковне землеволодіння на Правобережній Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Левицький Віталій Орестович. – Тернопіль, 2006. – 205 с.
45. Маркина В. А. Магнатское поместье Правобережной Украины второй половины XVIII в.: (Соц-экон. Развитие). - К.: / В. А. Маркина. – Изд-во Киев. Ун-та, 1961. – 234 с.
46. Мельник Л. Л. Промышленный переворот на Украине (60 – нач. 90 гг. XIX ст.) / Л. Л. Мельник. – К.: 1972. – 45 с.
47. Нестеренко О.О. Развитие промышленности на Украине. – Ч. 1: Ремесло і мануфактура / О.О. Нестеренко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 495 с.
48. Оглоблін О. Нариси з історії капіталізму на Україні. - Вип. 1 / О. Оглоблін. – Х., 1931. – 108 с.
49. Орловский М. Историческое описание города Бара / М. Орловский // Подольские епархиальные ведомости. – 1963. – №18. – С. 730 – 740.
50. Островерхов Н. Л. Каменец–Подольский: История и экономика города / Н.Л. Островерхов. – К., 1882. – 37 с.
51. Петришина Г. Соціотопографія галицького міста: між аграризацією та урбанізацією (кін. XVII-сер. XIX ст.) // Історична топографія і соціографія України. Збірник наукових праць. Львів: Піраміда, 2006. – С. 205.
52. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г./ Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел / Под редакцией Н.А. Тройницкого. - XXXII: Подольская губерния. – СПб., 1904. – 248 с.
53. Петров Н. Подолия: Историческое описание / Н. Петров. – СПб.: Общественная польза, 1891. – 100 с.
54. Прусевич А. Гончарный промысел в Подольской губернии / А. Прусевич // Кустарные промыслы Подольской губернии. – К.: 1916. – 645 с.
55. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / Олександр Реєнт. – К.: Ін-т історії України, 2003. – 340 с.
56. Саченко С. Статистические очерки Подолии / С. Саченко. – Каменец – Подольский: Тип. С.П. Киржацкого, 1906. – 47 с.

57. Свод законов Российской империи // Под ред. Добровольского А. Кн. 3, Т. 10 - 13. - СПб., 1913. - С.519.
58. Сецинский Е. Город Каменец - Подольский: Историческое описание / Е. Сецинский. - Каменец-Подольский: Б. и., 1895. - 247 с.
59. Сецинский Е. К столетию присоединения Подолия с Россией (Сборник статей под ред. Е. Сецинского 1793 - 1893). - Каменец - Подольский, 1893. - XII. - 150 с.
60. Симашкевич Н. Историко - географический и этнографический очерк Подолии / Н. Симашкевич. - Каменец - Подольский: Тип. Крайза, 1875. - 469 с.
61. Слабченко М. Є. Матеріали до економічно - соціальної історії України XIX ст. - Т.1 / М.Є. Слабченко. - Одеса: б/в, 1925. - 328 с.; Т. II. - Одеса: б/в, 1927. - 274 с.
62. Шашевський Е. Д. История докапиталистической ренты на Правобережной Украине в XVIII - первой половине XIX в. - М.: Наука, 1968. - 484 с.
63. Статистика землевладения Центральный статистический комитет М. В. Д. - Вып. 9. - Подольская губерния. - СПб.: - 1906. - 54 с.
64. Статистика поземельной собственности населенных мест европейской России. / Издание центрального статистического комитета. - Вып. III. - Губернии малороссийская и Юго-Западная. - СПб.: - 1884. - 217 с.
65. Темірова Н. р. Соціально-економічна еволюція поміщицтва України в 1861-1917 рр.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Темірова Надія Романівна. - К., 2003. - 494 с.
66. Теличук П. П. Економічні основи аграрної революції на Україні / П. П. Теличук. - К., 1923. - 183 с.
67. Філінюк А. Г. Розмежування губерній Правобережної України в 1801 - 1806 роках / А. Г. Філінюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Історичні науки. - Кам'янець - Подільський: Оіум, 2008. - Т. 18 (На пошану професора В. С. Степанкова). - С. 198 - 208.
68. Філінюк А.Г. Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України в умовах інкорпорації та геополітики Російської імперії (кінець XVIII - 50-ті роки XIX століття). Монографія / А.Г. Філінюк, Т.В. Ігнатієва. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет: редакційно-видавничий відділ, 2006. - 316 с.
69. Філінюк А. Зміни в політико-правовому статусі та управлінні міст і містечок Правобережної України наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст. // А. Г. Філінюк, О. Л. Кузема // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Історичні науки. - Кам'янець-Подільський: Оіум, 2001. - Т. 7. - С. 221 - 229.
70. ЦДІА. - Ф. 442. - Оп. 103. - Спр. 199. Ч. III б.
71. ЦДІА. - Ф.490. - Оп.24. - Спр.16.
72. Щерба Т. О. Міське самоуправління на Правобережній Україні в другій половині XIX ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Щерба Тетяна Олександрівна. - Київ, 2001. - 223 с.
73. Щербина В. П. Аграрна політика царизму на Правобережній Україні (30- поч. 60 рр. XIX ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Щербина Володимир Петрович. - К., 1992. - 210 с.

Крымская О.М. ЗЕМЛЕВЛАДЕНИЕ ВИННИЦЫ - УЕЗДНОГО ГОРОДА ПОДОЛЬСКОЙ ГУБЕРНИИ КОНЦА XVIII - НАЧАЛА XX СТ.

В статье автор на основе анализа опубликованных и неопубликованных источников сделал попытку охарактеризовать землевладение уездного города Винницы, Подольской губернии, через призму его экономической жизни.

Ключевые слова: город, землевладение, Винница, десятина.

Krimskaya O.M. LANDOWNERSHIP OF WINNITCA - DISTRICT CITY OF PODOLSKOY PROVINCE OF END HVIII - BEGAN 20 AGES.

In the article an author on the basis of analysis of the published and unpublished sources gave it a shot to describe the landownership of povitovogo city of Winnitca, Podil'skoy province, through the prism of his economic life.

Keywords: city, landownership, Winnitca, decimal.